

TREBALL AL CAP

Prevenió de malalties relacionades amb el treball

Abril
de 2014
84

 Agència
de Salut Pública

Els casos del trimestre

Entre gener i març de 2014 es van notificar 137 casos al Sistema de Vigilància de Malalties Relacionades amb el Treball, 94 dels quals van afectar dones. L'edat mitjana va ser de 43,7 anys (DE=11,2) sense diferències entre sexes, i les ocupacions més freqüents van ser personal de serveis i comerç (33 casos), seguits d'ocupacions elementals (26 casos) i professionals de suport (21 casos). Respecte al país d'origen, un 20,6% havia nascut fora de l'Estat. La patologia més notificada va ser de tipus ansiós-depressiva, amb 94 casos, dels quals 64 van ocórrer en dones. Els trastorns que van seguir en freqüència van ser els músculoesquelètics (27 casos). El 26,5% de les persones afectades treballava en empreses de fora de Barcelona i la situació laboral més freqüent va ser la contractació indefinida (88,2%). Finalment, el 72,8% dels treballadors i treballadores estava en situació d'incapacitat temporal en el moment de la notificació.

Riscos psicosocials a l'hostaleria

L'**hostaleria** és l'activitat econòmica més freqüent entre els treballadors i treballadores amb problemes de salut relacionats amb el treball notificats a la USL. Per exemple, l'any 2013 es van notificar 59 casos (13% de tots els notificats). Més concretament, en els **restaurants** és on es van notificar més casos, en van ser 37 (8,1% de tots els casos notificats el 2013), el 81,1% dels quals van ser **trastorns de salut mental**.

En l'estudi que es va fer en la USL es van identificar com a factors de risc psicosocial més freqüentment implicats els relacionats amb el tracte amb els superiors, des de la manca de suport social fins a situacions d'hostilitat (maltractament i assetjament psicològic). Com s'observa en la figura 1, la manca d'autonomia, els canvis no desitjats i les altes exigències psicològiques van ser, en aquest ordre, els següents factors implicats.

Una de les característiques dels casos en què estaven implicats factors relacionats amb el

tracte dels superiors, va ser la intensitat i varietat de les accions hostils descrites per les persones afectades. Aquest va ser el cas, per exemple, d'una **cap de cuina** en reincorporar-se al seu lloc de treball després d'una baixa maternal. Algunes de les accions que el seu superior directe i propietari del restaurant li va dirigir van ser les següents:

- Li pressionava constantment per mantenir el treball de la cuina malgrat la manca de productes, provocant que la treballadora comprés amb els seus diners el menjar que faltava per cuinar.
- Li cridava constantment.
- Li exigia disponibilitat horària completa i l'avisava per treballar a qualsevol hora.
- Li exigia que rentés la vaixela amb aigua freda.
- Li amenaçava amb no pagar-li tots el diners endarrerits que li devia.
- Un episodi descrit per la treballadora il·lustra el maltractament al que va estar exposada: quan va avisar al seu cap que no podria anar a treballar per un quadre de lumbàlgia

Figura 1. Factors de risc psicosocial identificats en els casos de trastorns de salut mental relacionats amb la feina notificats a la USL, ocorreguts en treballadors i treballadores de restaurants. Barcelona, 2013.

Font. Registre de malalties relacionades amb el treball, USL Barcelona, Agència de Salut Pública de Barcelona.

Els riscos psicosocials més freqüents van ser els relacionats amb el tracte amb els superiors, des de la manca de suport social a situacions d'hostilitat.

aguda molt simptomàtica, ell li va ordenar que anés al restaurant sota amenaça d'acomiadament. Quan la treballadora li va dir que no podia moure's pel dolor, ell li va exigir que agafés un taxi que ell pagaria. Quan va arribar al restaurant li va cridar acusant-la de mentidera i li va llançar els diners a la cara.

En el cas d'aquesta treballadora també es van identificar altes exigències psicològiques per volum de feina i pressió de temps des de 5 anys abans, que es van intensificar quan es va quedar sola a la cuina. La treballadora feia les tasques de cap de cuina, cuinera, ajudant de cuina, feia les compres i netejava la cuina i la vaixela. Totes les tasques les feia sota la supervisió constant del propietari. El tercer factor identificat va ser una manca greu de compensacions, concretament manca d'estima i nul·la valoració de la seva feina, endarreriments greus i impagaments del seu sou, incertesa constant de si el rebria o no cada mes i inestabilitat laboral per l'amenaça permanent d'acomiadament.

Un altre cas ocorregut en un **cambrer** també il·lustra la intensitat i varietat d'accions hostils empreses pel propietari del restaurant, en què hi podrien estar implicats factors de discriminació per motius d'edat:

- Li dirigia frases com «cada día estás más torpe», «a ver si te jubilas ya».
- Li feia comentaris despectius respecte la seva higiene.
- Li va treure tasques que eren responsabilitat seva des de feia anys i les va donar a altres treballadors sense donar-li explicacions.
- Li induïa a errors traient-li diners de la caixa sense dir-li, la qual cosa provocava que al final del dia li faltaven diners a la caixa.
- Feia córrer rumors de que el treballador comprava i venia drogues al restaurant.
- Quan el treballador cometia un error li pressionava perquè es jubilés donant-li a entendre que no estava capacitat per fer el treball que venia fent des de feia 10 anys.
- No li va pagar el sou durant mesos mentre que a la resta de companys si els hi pagava quan corresponia.

En aquest cas també es va identificar manca d'autonomia per la supervisió continua, canvis no desitjats en relació als horaris de treball i inestabilitat econòmica com a conseqüència de períodes de mesos sense rebre el salari. No pagar el sou o fer-ho de manera irregular va ser una de les estratègies que es va identificar en molts dels casos estudiats, com per exemple el d'una **cambrera** que no només desconeixia quan cobraria, sinó també la quantitat.

En alguns dels casos analitzats les accions hostils es van iniciar en relació a l'exercici d'un dret laboral, per exemple a) després de la negativa d'una **ajudant de cuina** a un canvi en les condicions de treball implantades pel nou propietari, b) després de la negativa d'un **encarregat de cuina** a un canvi de l'horari laboral, c) a continuació de la reclamació d'un **cuiner** del pagament d'unes hores extra o d) posteriorment a l'afiliació sindical d'un **cuiner**. En el segon cas, una de les accions hostils va ser canviar-li les tasques al treballador, de manera que va passar d'encarregat a fer tasques de cambrer. Quan li va demanar al seu superior els motius del canvi, aquest li va manifestar que era com a conseqüència d'haver cobrat les hores extres dels mesos anteriors que havia reclamat. Les accions principals adreçades contra el treballador que es va negar a un canvi en l'horari de treball van ser les següents:

- Destinar-lo a un restaurant diferent cada dia, canviar-li l'horari diàriament i canviar-li cada setmana els dies de descans setmanal, que li eren informats el mateix dia.
- Donar-li feines de menor qualificació.
- Destinar-li un lloc de treball a la barra de forma permanent amb el consegüent perjudici econòmic per la pèrdua de les propines.
- Sotmetre'l a hipervigilància, fins el punt d'asseure's davant del treballador per vigilar tots els seus moviments.
- Ignorar-lo i negar-se a parlar amb ell dient-li que qualsevol comunicació la fes directament amb el responsable de Recursos Humans.

Algunes de les accions hostils dutes a terme pel cap del treballador que es va afiliar a un sindicat, van ser les següents:

En alguns dels casos analitzats les accions hostils es van iniciar en relació a l'exercici d'un dret laboral.

- Li va retirar la feina que feia habitualment i li va donar tasques inferiors a les seves competències com netejar els lavabos i encarregar-se sempre de les escombraries.
- Li va assignar més tasques i més hores de treball que als altres companys de la mateixa categoria, i a realitzar en menys temps.
- Li supervisava totes les tasques i el temps que trigava en fer-les.
- Li feia gestos menyspreadors i li insultava dient-li «marrano», «cerdo».
- Li cridava constantment davant dels companys de feina i dels clients.
- Es burlava del treballador pel seu origen.

Una altra característica molt freqüent en aquests casos ocorreguts en treballadors i treballadores de restaurants va ser les altes exigències psicològiques (sobretot volum de feina i pressió de temps) relacionades moltes vegades amb la reducció de personal. Les persones que seguien treballant assumien les tasques que abans feien una o més persones. Aquest va ser el cas d'un **cambrer** que va passar a treballar entre 12 i 14 hores diàries i a més el trucaven des del restaurant en els seus dies de descans, exigint-li que anés a treballar o que resolgués problemes per telèfon.

Impacte de la crisi en la salut i els seus determinants

Durant el mes de juny ha tingut lloc la presentació de l'Informe SESPAS 2014 («Crisi econòmica i salut») en el marc de les XVII Jornada de la Societat de Salut Pública de Catalunya i de Balears a Barcelona (2 de juny) i en la Escuela Nacional de Sanidad a Madrid (18 de juny). Imma Cortès Franch i Beatriz Gómez López-Valcárcel, editores de l'Informe, van explicar que els objectius generals han estat analitzar l'impacte de la crisi econòmica en la salut i en els seus determinants, així com en els comportaments relacionats amb la salut a Espanya, i proposar intervencions i polítiques alternatives a les dutes a terme fins al moment amb una perspectiva de salut poblacional i evidència científica, que ajudin a mitigar l'impacte en la salut i en les desigualtats en salut. L'Informe, en què hi han participat 65 autors i autores, consta de 23 articles estructurats en 5 blocs temàtics. Les principals conclusions són les següents:

- Hi ha evidència de la relació de la crisi amb la salut de la població espanyola, les desigualtats en salut, els canvis en alguns estils de vida i l'accés i utilització de serveis sanitaris. Concretament s'ha vist afectada la salut mental, la mortalitat i la salut reproductiva. També hi ha indicis d'afectació d'altres indicadors de salut relacionats amb determinants estructurals específics, com l'habitatge, i alguns signes de possibles efectes incipients, com és el cas de la patologia infecciosa.
- La crisi ha impactat greument en alguns determinants socials de la salut (sobretot en l'ocupació, però també en l'habitatge i l'alimentació) i en les desigualtats socials.
- Cal una major perspectiva temporal per valorar els efectes a mitjà i llarg termini dels impactes de l'actual crisi en la salut, pel que és necessari monitoritzar la crisi i els seus efectes en la salut i en les desigualtats en salut.
- S'identifiquen diferents grups de població que són més vulnerables als efectes de la crisi, per exemple persones aturades, immigrants (especialment les que estan en situació irregular), infància, gent gran, persones amb baixos ingressos i persones amb baix nivell educatiu.
- La forma de gestionar les crisis és l'aspecte determinant per mitigar o magnificar els impactes negatius en la salut i en les desigualtats en salut. A Espanya, en general, les res-

postes polítiques no han tingut en compte l'evidència existent.

- Cal una avaluació de les intervencions i les polítiques amb potencial impacte en la salut.
- La crisi pot facilitar la vulnerabilitat de les polítiques públiques a l'acció de les corporacions, posant en risc la implantació de polítiques saludables.

A continuació es resumeixen les principals recomanacions, tot i que cal tenir en compte que cada article té recomanacions específiques:

- Actuar sobre els determinants socials de la salut i de les desigualtats en salut: ocupació i condicions de treball, educació, habitatge, alimentació, sistema de salut.
- Desenvolupar un sistema d'informació per monitoritzar l'impacte de la crisi en la salut i en les desigualtats en salut.
- Aturar les retallades en despesa social seguint l'exemple de països on l'impacte de la crisi en la salut ha estat menor.
- Dirigir les reformes del sistema de salut tenint en compte la millora de l'equitat, eficiència, qualitat, accessibilitat i legitimitat, comptant amb la participació de professionals i actors socials.
- Revertir normatives que suposen un retrocés i / o un impacte negatiu en la salut d'alguns col·lectius. Per exemple el RDL 16/2012 i la nova Llei de l'avortament.
- Les societats científiques han d'implicar-se per contribuir a la independència de la política i les actuacions de salut pública.

La Unitat de Salut Laboral de Barcelona i l'Agència de Salut Pública de Barcelona hi han tingut una presència destacable tant en l'edició de l'informe com en les autories i presentacions.

Informe SESPAS 2014 (número monogràfic de Gaceta Sanitaria):

<http://gacetasanitaria.org/es/vol-28-num-s1/suplemento/sespas/S021391114X0004X/>

Notícies aparegudes en premsa sobre l'informe SESPAS 2014 (web de SESPAS):

<http://www.sespas.es/prensa.php?tipus=noticies>

Video-resum en dos minuts (entrevista a Imma Cortès a YouTube):

<https://www.youtube.com/watch?v=gYMTU8KjyfQ&feature=youtu.be>

NOTÍCIES

Malalties relacionades amb el treball notificades a la USL Barcelona segons diagnòstic, edat i sexe. Gener-març 2014

	Homes							Dones						
	<25	25-34	35-44	45-54	55-64	>64	Total	<25	25-34	35-44	45-54	55-64	>64	Total
Trt. músculoesquelètics	-	1	2	4	1	-	8	-	5	2	6	6	-	19
M. del sistema respiratori	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	1	-	3
Trt. mentals i del comportament	1	6	11	7	6	-	31	2	15	20	12	15	-	64
M. sistema nerviós	-	-	1	-	-	-	1	-	1	1	-	-	1	3
M. de la pell	-	-	-	-	1	-	1	-	1	-	-	1	-	2
Traumatismes i enverinaments	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Altres	-	-	1	-	-	-	1	-	1	-	1	1	-	3
Total	1	7	16	11	8	-	43	2	25	23	19	24	1	94

Malalties relacionades amb el treball notificades a la USL Barcelona segons diagnòstic i ocupació. Gener-març 2014

	Direcció i gerència empreses	Professionals ciència i intel·lectuals	Professionals suport	Personal administratiu	Personal serveis i comerç	Personal agricultura i pesca	Personal indústria i construcció	Operadors/es instal·lacions i maquinària	Ocupacions elementals	Total
Trt. músculoesquelètics	-	1	3	2	7	-	2	2	10	27
M. del sistema respiratori	-	-	-	-	-	-	1	-	2	3
Trt. mentals i del comportament	4	16	17	10	25	-	8	3	11	94
M. sistema nerviós	-	1	-	-	1	-	1	-	1	4
M. de la pell	-	1	1	-	-	-	1	-	-	3
Traumatismes i enverinaments	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Altres	-	1	-	1	-	-	-	1	1	4
Total	4	20	21	13	33	-	13	6	26	136

Malalties relacionades amb el treball notificades a la USL Barcelona segons diagnòstic i centre notificador. Gener-març 2014

	Casc Antic	Raval Sud	Raval Nord	Barceloneta	Sant Antoni	Via Roma	Universitat	Poble Sec	Pg. Sant Joan	Comte Borrell+2C	Casanova-2E	Pare Claret-6A	Sallehy	Dr. Carles Ribas	Consell de Cent	Bordeta -Magòria	Carreras Candi	Numància	Montnegre-4A	Les Corts	Sant Elies-6B	El Carmel	Horta-7DF	Sant Rafael	Sardenya	Baix Guinardó	Congrés	Sants	Ercants	Camp de Arpa	Ramon Turró	El Clot	Sant Martí-10H	Sant Martí-10J	La Pau	Besòs	Vila Olímpica	Rio de Janeiro-8E	Ciutat Meridiana	Chafarinas	Guineueta	Sant Andreu-9D (ZEAP)	Bon Pastor	Tribitat Nova	Sagrada Família	Gaudi	La Sagrera	Les Hortes	Sarrià	Lladrard	La Marina	Turó 8A-8C	Montnegre-4B	Total		
Trt. músculoesquelètics	1	2	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	2	1	-	-	1	-	-	-	1	-	1	-	-	1	1	-	-	-	-	-	2	1	1	1	-	1	-	2	-	-	-	-	2	-	-	1	-	2	-	27			
M. del sistema respiratori	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3		
Trt. mentals i del comportament	-	1	1	1	-	1	3	1	1	3	2	1	1	1	2	2	6	4	3	1	1	2	1	1	2	1	3	1	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	4	1	2	4	1	2	4	-	1	1	3	1	1	9	1	1	3	95
M. sistema nerviós	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	4				
M. de la pell	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	3				
Traumatismes i enverinaments	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1				
Altres	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4				
Total	1	3	1	1	1	2	3	1	1	3	2	2	2	3	4	2	7	5	3	1	1	3	1	2	4	3	4	2	2	2	3	1	1	2	3	4	4	4	1	2	4	3	2	6	1	1	3	5	1	1	10	1	3	3	137	